

ŽIVOT I DELO DAME CICELY SAUNDERS – POLA VEKA OD OSNIVANJA PRVOG MODERNOG HOSPISA

Branimirka Arandjelović¹, Svetlana Simić^{2,3}, Dragana Milutinović¹

¹Katedra za zdravstvenu negu, Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad

²Klinika za neurologiju, Klinički centar Vojvodine, Novi Sad

³Katedra za neurologiju, Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad

THE LIFE AND WORK OF DAME CICELY SAUNDERS – HALF A CENTURY FROM THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST MODERN HOSPICE

Branimirka Arandjelovic¹, Svetlana Simic^{2,3}, Dragana Milutinovic¹

¹Department of Nursing, Faculty of Medicine, University of Novi Sad, Novi Sad, Serbia

²Clinic of Neurology, Clinical Center of Vojvodina, Novi Sad, Serbia

³Department of Neurology, Faculty of Medicine, University of Novi Sad, Novi Sad, Serbia

SAŽETAK

Dame Cicely Saunders, medicinska sestra, socijalni radnik i lekar, rođena je 1918. godine u Barnetu u Engleskoj. Tokom predanog rada na zbrinjavanju bolesnika u terminalnoj fazi neizlečive bolesti uvidela je koliko je loše zbrinjavanje obolelih i ukazala na činjenicu da se malo pažnje obraća na njihove različite potrebe. Zahvaljujući sagledavanju potreba bolesnika dobila je ideje koje su u svetskim razmerama promenile tradicionalne medicinske i socijalne stavove o zbrinjavanju i nezi umirućih bolesnika. Osnovala je prvi moderan hospis, St Christopher's u Velikoj Britaniji, koji se osim kliničkom negom bavio i edukacijom i istraživanjem. Razvila je koncept „ukupnog bola“ i time promenila život teško obolelih. Cicely Saunders je dala veliki doprinos razvoju savremenog hospisa i palijativnog zbrinjavanja, te je proglašena pionir modernog hospis pokreta. Preminula je 2005. godine u St Christopher's hospisu u Londonu.

Cljučne reči: istorijat medicine; znamenite ličnosti; žene; hospisi; palijativna medicina.

Važni ste, jer ste vi – vi, i to do kraja svog života.

Učinićemo sve što možemo da vam pomognemo ne samo da mirno umrete nego i da do smrti stvarno živite.

Cicely Saunders

UVOD

Ne postoji mnogo zdravstvenih radnika koji su uspeali da u medicinsku praksu uvedu novi pristup lečenju i zbrinjavanju bolesnika koji će biti prihvaćen i uveden kao medicinska specijalizacija. Novi pristup zbrinjavanju neizlečivih, teško obolelih i umirućih bolesnika, koji je odjeknuo širom sveta, odnosi se na Dame Cicely Saunders, hospis i palijativno zbrinjavanje (1).

Termin hospis datira još iz IV veka, a nastao je od latinske reči hospes, što znači gost, odnosno hospitium, što znači gošćenje, konak. Odnosi se na mesta koja su služila kao konačišta u kojima su se pružali smeštaj i nega umornim hodočasnici, putnicima, bolesnicima i

ABSTRACT

Dame Cicely Saunders, a nurse, social worker and physician, was born on 1918 in Barnet, England. During her dedicated work, she was involved in the management of patients in the terminal stage of incurable illnesses. She saw how inadequate the care of these patients was, and pointed to the fact that little attention was paid to their different needs. Based on her insights, she incited worldwide changes in traditional medical and social attitudes about the care of dying patients. She founded the first modern hospice, St Christopher's Hospice, in the UK, which in addition to clinical care, combined teaching and research. She introduced the concept of "total pain", and in this way changed lives of the severely ill. Cicely Saunders made a great contribution to the development of modern hospices and palliative care and was a pioneer of the modern hospice care movement. She died at St Christopher's Hospice in London in 2005.

Key words: history of medicine; famous persons; women; hospices; palliative medicine.

„You matter because you are you, and you matter to the end of your life.

We will do all we can not only to help you die peacefully, but also to live until you die.“

Cicely Saunders

siromašnima (2–5). Preteče današnjih hospisa postojale su u starom i srednjem veku u okviru religioznih institucija. Ove institucije menjale su se vremenom, sve do 1967. godine, kada je Cicely Saunders osnovala prvi moderan hospis u Velikoj Britaniji (5). Njena vizija, dobrotu i predanost zaslužni su za razvoj savremenog hospisa i palijativnog zbrinjavanja, zbog čega je proglašena pionir modernog hospis pokreta (6–8). Tokom kratkog perioda hospis pokret je postao veoma uticajan širom sveta, promovišući palijativno zbrinjavanje i unapređenje standarda zdravstvene zaštite (9). On je revolucionarno izmenio način na koji se gleda na različite potrebe umirućih pacijenata i njihovih porodica (6).

ŽIVOT I DELO DAME CICELY SAUNDERS

Dame Cicely Mary Strode Saunders (slika 1) (10), medicinska sestra, socijalni radnik i lekar, rođena je 22. juna 1918. u Barnetu, Hertfordshire, Engleska (1,7, 11–13). Odrasla je u imućnoj porodici kao najstarije od troje dece (11). Pohađala je Roedean School od 1932. do 1937. godine. Od rane mladosti je želela da postane medicinska sestra. Zbog protivljenja oca da se bavi ovim pozivom (1,11,12), upisala je studije filozofije, politike i ekonomije (Philosophy, Politics, Economics – PPE), na St. Anne's College, na Univerzitetu Oksford u Londonu (1,11–13). Tokom ratnih godina želela je da uradi nešto korisno, pa se ipak školovala za medicinsku sestru u Nightingale Training School u St Thomas Hospital. Posle završetka Drugog svetskog rata, zbog zdravstvenih tegoba, nastavila je školovanje na St Anne's koledžu. Uspešno je završila studije i stekla zvanje socijalnog radnika 1947. godine (1,7,11–13). Ubrzo je dobila posao u Archway Hospital kao socijalna radnica, a istovremeno je kao medicinska sestra volontirala u hospisu. Bila je uključena u zbrinjavanje bolesnika u terminalnoj fazi neizlečive bolesti (7,11). Ove aktivnosti probudile su njeno interesovanje za palijativno zbrinjavanje i kontrolu bola (11). Uvidela je nedovoljnu brigu za umiruće bolesnike (1) i ukazala na činjenicu da se na njihove potrebe ne obraća dovoljno pažnje (6). Zahvaljujući sagledavanju potreba bolesnika o kojima se brinula, dobila je ideju i započela planiranje specijalizovane zdravstvene ustanove u kojoj će se zbrinjavati bolesnici u terminalnom stadijumu bolesti (11). Preovlađujući stav da se za bolesnike koji su na samrti više ništa ne može učiniti smatrala je neispravnim i

Slika 1. Dame Cicely Saunders (10)

neprimerenim. Njena parola je bila: „Postoji još mnogo toga što se može učiniti“ (7). Njen stav je bio da umirući bolesnici imaju pravo na bolji kvalitet života, kontrolu bola i emocionalnu i socijalnu podršku kako bi se postigli psihološko i duhovno zadovoljstvo. Preuzela je na sebe brigu sa željom da tim ljudima pomogne da ostatak života, bez obzira na njegovu dužinu, prožive dostojanstveno i udobno (4,7,12). Smatrala je da percepcija bola može uticati na fizičke simptome, raspoloženje i socijalne i emotivne komponente života. To su ujedno principi koji u mnogo čemu obuhvataju filozofiju palijativnog zbrinjavanja (1) i predviđaju osnovne principe savremenog hospisa (8). Razvila je koncept „ukupnog bola“ (engl. *total pain*), koji obezbeđuje holistički pristup i obuhvata fizičke, psihološke, socijalne i duhovne dimenzije (1,4,7,8,12). U to vreme, poznavaoici njenog rada opisivali su ga kao kombinaciju „saosećanja i nauke“ (1). Insistirala je na dostojanstvu, saosećanju i poštovanju ljudi koji su na samrti (4,7,12).

Tokom rada u Archway bolnici brinula je i o četrdesetogodišnjem pacijentu Davidu Tasmu koji je posebno uticao na nju. David Tasma, onkološki bolesnik u terminalnoj fazi bolesti, bio je Jevrej iz Poljske, emigrant (1,12,13). Profesionalni odnos pretvorio se u veliko prijateljstvo i bliskost (1,8,12). U kratkoj i intenzivnoj vezi, više duhovne prirode, razgovarali su o konceptu ustanove u kojoj bi se zbrinjavali umirući bolesnici, koji bi tu pronalazili mir u poslednjim danima života. Tasma joj je ostavio 500 funti, u to vreme znatnu svotu novca, kao prilog za osnivanje hospisa. Na samrti je izjavio: „Ja ću biti prozor u tvom domu“ (1,12,13). U St Christopher's hospisu postoji prozor posvećen Davidu Tasmu.

Od jednog hirurga dobila je savet da postane lekar jer će je jedino u tom slučaju shvatiti ozbiljno u medicinskom svetu, pa će na taj način najbolje moći da pomogne umirućim pacijentima (1,12). Znala je da u suprotnom njene ideje neće biti prihvaćene u medicini (11), pa je prihvatila savet i sa 33 godine postala student medicine (1,12). Godine 1957. na St Thomas' Medical School (11, 13) postala je lekar u 38. godini (1,13).

Dosledna u sprovođenju svoje ideje, nastavila je profesionalni rad u ustanovi za zbrinjavanje siromašnih umirućih bolesnika St Joseph's u Londonu, gde je upoznala Antoni Michniewiczza, drugog od trojice Poljaka koji su uticali na njen život (1,11,12). Uporedo sa radom u ustanovi St Joseph's, sprovodi istraživanje u St Mary's Hospital, 1958. godine, o kontroli bola terminalno obolelih bolesnika (1,11–13). Tokom istraživanja okupila je grupu profesionalaca, istomišljenika, koji su poznavali probleme i čiji su ključni saveti bili od vitalnog značaja za sprovođenje planova u delo. Za to istraživanje dobila je nagradu, stipendiju od Sir Halley Stewart fondacije. To je bio odlučujući moment za osmišljavanje planova za osnivanje ustanove u kojoj će se zbrinjavati neizlečivi bolesnici (11). Planirala je da St Christopher's postane prvi

hospis u kome će se objediniti klinička nega, stručna kontrola bola i drugih simptoma bolesti, edukacija i istraživanje (6–8,11,14).

Cicely Saunders, kao veliki humanitarac, sakupljala je sredstva za izgradnju hospisa, a delimično je i sama učestvovala i donirala izvesnu sumu novca. Izgradnja hospisa započela je 1965. godine (11,12). Prvi savremen hospis – St Christopher's Hospice, otvoren je 24. jula 1967. u Londonu (1,4,6,7,11–13). Na početku, hospis je imao 54 bolnička kreveta (12,13), ambulantu i 16 kreveta za potrebe porodica bolesnika i osoblja (13). Hospis St Christopher's razlikovao se od ostalih ustanova za zbrinjavanje umirućih bolesnika zahvaljujući gospođi Saunders (1,4,11). To nije bilo samo mesto gde se umiralo nego i mesto gde se poboljšao kvalitet preostalog života, što je uključivalo psihološke, socijalne i duhovne domene, pružanje podrške i adekvatnu kontrolu bola (4,7,12). Tu su bile objedinjene tradicionalna nega i briga o umirućim bolesnicima s novim medicinskim dostignućima u okviru palijativnog zbrinjavanja. Prvi moderan hospis se osim kliničkom negom bavio i edukacijom i istraživanjem (6–8, 11,12). Može se s pravom reći da je St Christopher's hospis pionir u oblasti palijativne medicine, koja je u današnje vreme uspostavljena širom sveta. Iako je danas samo jedan od mnogih hospisa, ova ustanova je i dalje lider na tom polju (7,12). Dama Cicely Saunders imala je značajnu ulogu u razvoju St Christopher's hospisa, hospisa uopšte i palijativnog zbrinjavanja u svetu (1). St Christopher's hospis dobitnik je najveće svetske nagrade za humanitarni rad Conrad N. Hilton Humanitarian Prize, 2001. godine (1,7).

Svoju viziju o zbrinjavanju teško obolelih i neizlečivih bolesnika u terminalnom stadijumu bolesti, problemima smrti i umiranja, kontroli bola, širila je u mnogim zemljama sveta. U Sjedinjene Američke Države (SAD) odlazi 1963. godine, kako bi ljude iz te oblasti uvela u problematiku. U SAD je ova oblast postala poznata kao „palijativno zbrinjavanje“ (4,11). Držala je predavanja studentima sestinstva i medicine na Yale University, koje je organizovala Florence Wald, tadašnji dekan Yale School of Nursing (11). Isticala je ulogu i doprinos medicinskih sestara u palijativnom zbrinjavanju terminalno obolelih bolesnika (15). Nakon poznanstva sa gospođom Saunders i posete St Christopher's hospisu, Florence Wald 1974. godine osniva prvi hospis u Sjedinjenim Američkim Državama – Connecticut Hospice u Branfordu, Konetikat (11). Florence Wald se smatra majkom američkog hospis pokreta (4,11).

Tri godine nakon smrti Antoni Michniewicza, Cicely Saunders je upoznala trećeg sudbonosnog Poljaka (12), za koga se udala 1980. godine. Slikar Marian Bohusz-Szysko bio je poljski emigrant. U Poljskoj mu je ostala supruga. Pet godina nakon smrti supruge, sa 79 godina oženio se Cicely Saunders, koja je tada imala 61 godinu (12,13). Preminuo je 1995. godine (12).

Tokom svog života Dame Cicely Saunders je održala mnoga predavanja širom sveta (1,7,11), napisala brojne članke i doprinela velikom broju knjiga (7,11). Svojim radom doprinela je da *Royal College of Physicians* 1987. godine palijativno zbrinjavanje uvede kao novu medicinsku specijalizaciju (1,7,11).

Smatrala je da treba sprovesti dodatna istraživanja u oblasti palijativnog zbrinjavanja da bi se podržao razvoj ove specijalizacije i da treba formirati ozbiljnu istraživačku fondaciju koja će postaviti svetske standarde. Osim toga, ukazala je na to da je hospis pokret orijentisan na kancer, ali da treba obratiti pažnju i na to šta se može učiniti za obolele od drugih bolesti kao što su moždani udar i bolesti motornog neurona. Naglašavala je da treba stalno učiti da bi se za 10 godina radilo bolje. Cicely Saunders je 2002. godine postala osnivač, poverenik i predsednik Cicely Saunders Foundation, danas Cicely Saunders International. Cicely Saunders International je prikupio sredstva za izgradnju Cicely Saunders Institute, prve institucije u svetu gde se istraživači, nastavnici, lekari i medicinske sestre nalaze na jednom mestu, stvarajući multiprofesionalno okruženje. Cicely Saunders Institut otvoren je u kampusu Denmark Hill campus of King's College u Londonu, 2010. godine.

Tokom 34 godine rada kao osnivač, direktor i predsednik St Christopher's hospisa, Dame Cicely Saunders bila je takođe i član Medical Research Council (1976–1979), zamenik predsednika Attendance Allowance Board (1971–1985), osnivač i počasni predsednik National Council for Hospice & Specialist Palliative Care Services 1992. godine, poverenik Elizabeth Clark Trust (1986–1996) i Goldsmiths' Charitable Trust (1997–1998) (11).

Svetski priznata, dobitnik je mnogih nagrada i priznanja za svoj rad kao što su: British Medical Association Gold Medal for services to medicine; Templeton Prize for Progress in Religion; Onassis Prize for Services to Humanity; Raoul Wallenberg Humanitarian Award; Franklin D. Roosevelt Four Freedoms for Worship Medal. Njeno kraljevsko visočanstvo kraljica Elizabeta II odlikovala je Ordenom za zasluge (Order of Merit) 1989. godine, a dobila je i mnoga druga priznanja (1,7,11).

Dame Cicely Saunders je posvetila svoj život, i profesionalni i privatni, zbrinjavanju i proučavanju teško obolelih i neizlečivih bolesnika (6). Zahvaljujući njenom radu i požrtvovanosti milioni bolesnika širom sveta osetili su olakšanje od bola i patnji (1). Doživela je da vidi plodove svog truda i rada, širenje hospis pokreta u svetu i zvanično priznavanje palijativne medicine u zdravstvenim sistemima mnogih zemalja.

Preminula je u 87. godini od karcinoma dojke, 14. jula 2005. u St Christopher's hospisu u Londonu (7).

ZAKLJUČAK

Medicinska sestra, socijalni radnik i lekar Cicely Saunders dala je jedinstven doprinos razvoju modernog hospisa pokreta i definisanju novog polja u zdravstvenoj zaštiti, poznatog kao palijativno zbrinjavanje. Pre tačno pola veka osnovala je prvi savremen hospis u Londonu. Život je posvetila zbrinjavanju teško obolelih, umirućih bolesnika. Prepoznala je i odgovorila na njihove i na potrebe njihovih porodica. Zalagala se za adekvatnu kontrolu bola i drugih simptoma bolesti, holistički pristup i pružanje psihološke, socijalne i duhovne podrške obolelom. Predanim radom postavila je temelje palijativne medicine. Ostvarila je svoju viziju o zbrinjavanju terminalno obolelih i proširila je na celi svet. Dobitnik je mnogih priznanja i nagrada za svoj rad. Zahvaljujući Dame Cicely Saunders, ženi istrajne energije i plemenitog srca, milioni terminalno obolelih bolesnika širom sveta doživeli su olakšanje od bola i patnje i spokojno dočekali svoj kraj.

LITERATURA

- Hanks G, Forbes K. Obituary. *Pain* 2005; 118: 283–4.
- Report of the National advisory committee on palliative care. Dublin: Department of Health (IE), 2001. (<http://hospicefoundation.ie/wp-content/uploads/2012/07/Report-of-the-National-Advisory-Committee-on-Palliative-Care-2001.pdf>)
- Milićević N, Kovčičin V, Babić M. Palijativno zbrinjavanje osoba obolelih od malignih bolesti. *Srp Arh Celok Lek* 2001; 129: 22–8.
- Wheat A. Palliative care – evolution of a vision. *Med Health R I* 2009; 92: 34–6.
- Radbruch L, Payne S. White Paper on standards and norms for hospice and palliative care in Europe: part 1. Recommendations from the European association for palliative care. *Eur J Palliat Care* 2009; 16: 278–89.
- Recommendation Rec (2003) 24 of the Committee of Ministers to member states on the organisation of palliative care. Council of Europe. Stockholm: EAPC East Coordination Centre 2003.
- Dame Cicely Saunders, her life and work. London: St Christopher's, 2017. (<http://www.stchristophers.org.uk/about/damecicelysaunders>)
- Saunders C. Watch with me, inspiration for a life in hospice care. Lancaster: Institute for Health Research, Lancaster University, 2005.
- Milićević N. The hospice movement: history and current worldwide situation. *Arch Oncol* 2002; 10: 29–32.
- Our history. Farnham: Phyllis Tuckwell Hospice Care. (<http://www.pth.org.uk/about-us/our-history/>)
- Dame Cicely Saunders Biography. London: Cicely Saunders International, 2017. (<http://cicelysaundersinternational.org/dame-cicely-saunders/>)
- Richmond C. Dame Cicely Saunders. *BMJ* 2005; 331: 238.
- Clark D. To comfort always: a history of palliative medicine since the nineteenth century. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Foster E. Communicating at the end of life: finding magic in the mundane. New York London: Routledge Taylor & Francis Group, 2012.
- De Vlioger M, Gorchs N, Larkin PJ, Porchet F. A guide for the development of palliative nurse education in Europe. Milano: European Association for Palliative Care, 2004.